

חיל האוויר הבריטי והגנת היישוב היהודי במאורעות תרפ"ט

רבקה ירמיאש¹

המחקר שעסק עד כה במאורעות תרפ"ט היה שבוי במידה רבה בקו שהתוותה בניתוח האירועים ועדת החקירה הבריטית - ועדת שאו.² הוועדה התמקדה בעיקר בתלונות הדדיות של האוכלוסייה ובבעיות הגירה ואדמה ובקשיים שנבעו מתנאי קבלת המנדט. אומנם בפרק השני של דוח ועדת החקירה יש סקירה מתומצתת של בעיות הביטחון שנבעו מדילול כוחות הביטחון, אך היא באה במכלול אחד של המדיניות שהנחתה את ממשלת המנדט בהעברת האחריות ממשד המלחמה, *The War Office*, לידי משרד האווירייה, *The Air Office*, והדגישה את המטרה הסופית של המהלך: העברת האחריות לביטחון אוכלוסיית שטח המנדט לידי ממשלת פלשתינה, והיא תספק את צורכי הביטחון בעזרת ז'נדרמריה ומשטרה מקומית.

מהלך זה, שפירושו הפחתת כוחות בריטיים, היה אמור להסתיים רק אחרי שיושלמו ההדרכה והאימון של היחידות החדשות, ורמתן תשביע רצון. רק לאחר שלב זה יוכלו יחידות אזרחיות אלו להחליף את כוחות הצבא שיוצאו מהארץ. ועדת שו חזרה וכתבה את המתווה הזה, והוא הוסכם ללא מילת ביקורת, אף על פי שכבר במרץ 1924, בדיוני הוועדה להגנת האימפריה³ בנושא הגנתו של אזור אחר שהיה בתחום האחריות של חיל האוויר, באה הוועדה לכלל מסקנה שמתווה של פיקוח ואחריות של שני משרדים בו בזמן, הן של חיל האוויר הן של הצבא, על אזור אחריות אחד, אינו יכול להתקיים.⁴

מתווה הביטחון של חיל האוויר בארץ נסמך על יחידות צבא שיועברו מהמרכז במצרים אם יתעורר צורך בהפעלתן באירועים ביטחוניים. למרות זאת המשיך חיל האוויר לדבוק

1 המאמר מבוסס על ספרי, ראו: רבקה ירמיאש, **כנפי האימפריה: כישלון חיל האוויר הבריטי במאבק בטרור ובגריילה ובהגנה על המנדט הארץ-ישראלי, האם הלקח נלמד**, ירושלים 2017.

2 "Report of the Commission on the Palestine Disturbances of August, 1929", Cmd. 3530.

3 CID - Committee of Imperial Defence

4 במרץ 1924, לאחר שהודיע משרד האווירייה שאין ביכולתו להגן על שדות הנפט של המפרץ הפרסי, זאת לאחר שב-1922 קיבל לידי המשרד את הפיקוח על אזור עיראק, דנה הוועדה במציאות האנומלית של אחריות משרד האווירייה רק על פעילות אווירית, ואילו את האחריות הפיזית על השדות ביקשה להעביר למשרד המלחמה. ראו: *The National Archives, London, CAB5-5, 20th March 1924*.

במדיניות של אחריות בלעדית של החיל ושל משרד האווירייה על האזורים שהועברו

לשליטתו, אף שידע שלא יוכל לתת מענה ביטחוני בשעת הצורך, שהרי היה ידוע לכול בשעה שקיבל עליו את האחריות שפלשתינה אינה חבל ארץ ריק מאדם, ורוב אוכלוסייתה יושבה בערים.

אם כן, מדוע לא יכול חיל האוויר לקיים את אחריותו הביטחונית בעזרת מטוסים ושריוניות?

איור 1: שריונית ומטוס סיור בריטי של ה-RAF

הוראות לפעילות ההתקפית, לירי מטוסים ולהפצצות אוכלוסייה אזרחית מהאוויר, הוגבלה הגבלה חמורה באימפריה לאחר אירוע חמור שהתרחש בהודו בעיר אמריצ'ר (Amritsar) באפריל 1919: בהתנגשות דמים בין הצבא הבריטי למפגינים בלתי חמושים בעיר זו נהרגו 400 מפגינים, וכ-1,200 איש נפצעו, אף שהמעורבות העיקרית באירוע הייתה של הצבא, והשתתפותם של מטוסים בתקרית הייתה מינורית. הוויכוח בין הצבא לחיל האוויר בקשר להפעלתם של מטוסים באירועי טרור או מהומות נידון בשנים 1920-1922, עד להוצאה הסופית של הוראה מלכותית שהגבילה מאוד את השימוש במטוסים בעת מהומות.

מועצת האווירייה פרסמה לבסוף בספטמבר 1922 את התזכיר הסופי של "הוראות הפתיחה באש ממטוסים" במקרה של עזרה לכוח אזרחי, ותזכיר זה לא שונה במהלך השנים. בפרק הזמן שחלף ממהומות אמריצ'ר ועד פרסום ההוראה המלכותית הוציא משרד האווירייה תזכירים מספר. בסעיף 7 של תזכיר שחובר בספטמבר 1921 תוארו מצבים וחששות למצבים שהיו דומים למה שהתרחש בארץ ישראל ב-1929 ובימי המרד הערבי בשנות ה-30, ושם נכתב כך:

יש להודות שאף שמטוסים לא ישתתפו ברגיל בדיכוי מהומות, יש לעשות כמה ויתורים כדי לאפשר שימוש במטוסים במקרי חירום, כאשר המצב יכול להביא את החיים והרכוש למצב לא בטוח. זהו המצב באזורים שבהם המהומות נובעות מרגשות גזעניים שיכולים לסכן חיים של אוכלוסייה שקטה אשר ביטחונה מוטל על הממשלה ובאזורים שיש בהם עוד סכנה שהמהומות המקומיות יתפשטו על פני אזורים שלמים.⁵

דברים אלו נכתבו בראשית שנות ה-20, ועל פיהם ברור לכול שחיל האוויר לא יכול למלא את מקום יחידות הצבא, כפי שסוכם סופית בהוראת 1922. הסיבות לכך כבר היו ידועות לקציני הצבא, והדברים קיבלו משנה תוקף אחרי אירועי 1921 (תרפ"א). הכול ידעו מהו אופי ההתנהלות הביטחונית בפלשתינה,⁶ ולמרות זאת נאבקו משרד האווירייה ומפקדו של החיל, יו טרנצ'רד (Hugh Trenchard), בשיתוף משרד המושבות, לקבל שליטה ואחריות ביטחונית בפלשתינה.⁷

הוראות הפתיחה באש של חיל האוויר לא שוננו בשנות ה-20, ועם פרוץ המהומות באוגוסט 1929 הוגבלה מאוד הפעילות המבצעית של החיל. אבל לא רק עניין זה גרם לכשל בפעילות החיל; מספר המטוסים שעמדו לרשותו היה נמוך באופן כרוני מהתקן הרגיל. באוגוסט 1928 כתב מפקד כנף ליונל ריס (Group Captain Lionel Rees) למזכיר ממשלת המנדט כי מספר המטוסים השמישים בחודשים שקדמו לכתיבת מכתבו היה 5.8 בממוצע לעומת תשעה בתקן הרגיל,⁸ וגם מספר השריוניות עמד על רמה נמוכה מן התקן. כך יצא שלא רק שהפעילות הוגבלה, אלא גם לא היו די כלים לפעילות מבצעית מאושרת.

5 ראו תזכיר משרד האווירייה מספטמבר 1921, The National Archive, London, AIR2/1097,; "Use of Aeroplanes in Connection with Civil riots (in India) and Egypt", p. 3

6 מבחינות רבות דמו מאורעות 1921 למה שהתרחש כבר באפריל 1920 בירושלים, בימי השלטון הצבאי.

7 משרד המושבות, שהוביל את מהלך החילופין בין שני המשרדים, עשה זאת מחישובים כלכליים, ואף שהוכח שאין חיסכון במהלך נכנע המשרד ללחצי מפקד החיל יו טרנצ'רד וללחצי משרד האווירייה.

8 אמ"י חטיבה 2, מזכירות הממשלה, תיק מ-11/55.

כשבוחנים עובדה זו עולה מאליה השאלה: מדוע מוען המכתב למזכיר הממשלה ולא למפקדת חיל האוויר במצרים, שהיה אחראי מבחינה מנהלית על תחזוקת הכלים של הטייסת ששירתה בארץ? אולי אפשר להניח שהסיבה נעוצה בימי השקט שהיו בארץ, ומפקדת חיל האוויר לא הייתה מוטרדת מרמת תקינותם של המטוסים בארץ כל זמן שמילאו את משימות התעבורה של קציני החיל.⁹ כמו כן היו הכול כפופים לנציב, שתוארו הרשמי היה "המפקד העליון של הכוחות בארץ",¹⁰ והוא שהיה למעשה אחראי לפעילותם של כוחות הביטחון בארץ ונתן להם הוראות, הנחיות ואישורים לפעילותם.

באוגוסט 1929, עם פרוץ המהומות, שהה הנציב, סר ג'ון צ'נסלור (Sir John Chancellor), בחופשה באנגליה,¹¹ ואת מקומו מילא הארי צ'רלס לוק (Harry Charles Luke), המזכיר הראשי של ממשלת המנדט, שלא אהד את היישוב היהודי. על פי מסמכי החיל, נתן לוק הוראות פתיחה באש בעל פה, אך עניין זה אינו מוחלט כלל, מאחר שהדוח של פטריק פלייפר (Group Captain Patrick Playfair), שהיה המפקד הכללי של יחידות חיל האוויר בארץ,¹² חובר לאחר המאורעות, והוא ניסה לטשטש בו עובדות לנוכח הביקורת הקשה שהתעוררה באנגליה לאחר ימי הדמים. על פי עדותו, ההוראות של צ'רלס לוק הגבילו את הפעילות האווירית משום שהן לא התירו הפצצות מן האוויר. ההנחיות המפורשות היו להפעיל את החיל רק במקרים שבהם זוהו שודדים ונתפסו מציתים תוך כדי פעולה נגד היישובים היהודיים.

למרבה הפלא, כל פעילות הפורעים ביישובים כולם הייתה שוד והצתות, ולמרות זאת הוגבלו הטייסים מאוד בירי מן האוויר.¹³ האירועים, כפי שתיאר פלייפר, מעידים כנראה שלא היו הנחיות ברורות במהלך ימי המאורעות עצמם, וקשה להסיק מדבריו המאוחרים אם אכן נאסר הירי ממטוסים. יש רק כמה עדויות בדוח שלו, שבו נרשם מפורשות שלא הותר ירי מהאוויר, ודבריו נראים יותר כאמצעי התגוננות מביקורת שלאחר מעשה, שבשלה הדגיש כי מולאה פקודת הוראות פתיחה באש מהמטוסים.

9 ההשערה שלי, ולא מצאתי לכך אישור. מסקנתי נובעת מניתוח כמות הפעילות של החיל וסוגה בימי מאורעות 1929. ראו בספרי, ירמיהו (לעיל, הערה 1) נספח 6-7, עמ' 440-442.

10 תוארו של הנציב היה Commander in Chief. מפקדי חיל האוויר שפיקדו על הכוחות בארץ ישראל היו כפופים לפיקוד המזרח התיכון במצרים בכל עניין מבצעי מיום 9 במרץ 1922, ראו: The National Archives, London, AIR5/188.

11 כיהן בשנים 1929-1931 ונחשב לחלש שבנציבים למרות הניסיון העשיר שצבר כפקיד קולוניאלי במושבותיה של בריטניה באפריקה ובאיים הקריביים.

12 Air Officer Command, Palestine Command

13 דוח פלייפר, סעיף 7, עמ' 6 בתיק The National Archives, London, AIR5/1243

תת-מרשל דאודינג, שהובא לאחר ימי המאורעות להחליף את פלייפר, פירט במכתבו לשר האווירייה ב-22 בנובמבר 1929 את המקרים המועטים שבהם הופעלה פעילות אווירית.¹⁴ פירוט המקרים רק מעיד עד כמה היה קטן מספר הפעמים שהשתמש חיל האוויר ביכולותיו המבצעיות לעומת היקף האירועים, ועד כמה הייתה פעילות החיל סלקטיבית, אף שתגובתו של מטוס בעת התקהלות, מעשי ביזה וכדומה הייתה יכולה להיות מהירה ויעילה.

כאשר התגונן חיל האוויר לנוכח טענות משרד המלחמה והעיתונות ניסו מפקדי החיל לתלות את כישלונם בהוראות הנציב צ'נסלור ובתנאי הפתיחה באש שנכפו על חיל האוויר בפעילות האווירית. פלייפר ציין כי ההוראה בכתובים ניתנה ב-4 בספטמבר,¹⁵ אך דיווח שהוראות בעניין זה נתנה בעל פה כבר ביום הראשון לאירועים הרשות האזרחית, שהורתה "לעזור למשטרה לשמור על הסדר".¹⁶ מבחינה מעשית אין הבדל בין הוראה בעל פה לזו הניתנת בכתובים, ולמעשה הוראה כללית זו יכלה להקיף כל פעילות שהיה מוציא מפקד החיל, אלא שפלייפר הדגיש כי מאחר שלא הוצאה פקודת 'משטר צבאי', הייתה ההוראה של לוק שכל פעילות מבצעית מצריכה את השליטה של הרשות האזרחית.

הנציב העליון הוציא את הוראת נוהל הירי בכתובים רק ב-4 בספטמבר 1929, לאחר שובו ארצה.¹⁷ ההוראה נגעה לשני סוגי ירי: האחד למקרים שהותרה הפעלה של מכונות ירייה, והאחר להטלת פצצות מהמטוסים. נוהל ירי זה חזר על ההוראה בעל פה שתיאר פלייפר מן היום הראשון. קריאה מעמיקה בהוראות ירי ממטוסים שפורסמו כבר בדצמבר 1920 יכולה ללמד שהיה אפשר להפעיל את החיל לו ניתנו הנחיות מתאימות כבר ביום הראשון לפרוץ המהומות. בהוראות נאמר כך:

אם חשב טייס להפעיל מכונת ירייה או להטיל פצצה [...] עליו לוודא שהקהל שנגדו הצבא מבקש לפעול, הוא מעבר לכוחם של הצבא, של המשטרה או של סמכות ממשלתית אחרת. עליו להשתמש באמצעי אזהרה, נורות תאורה וכדומה כדי לפזר את הקהל, ואם לא נעשה כן, הוא יכול לירות כמה כדורים ממכונת הירייה, ואם פעולה זו אינה מספקת, עליו להפעיל את המכונה לפרק זמן ממושך

14 שם.

15 נספח A לדוח פלייפר, שם, עמ' 48.

16 Report on Palestine Riots by Officer, (שם) "to assist the Police to maintain order" (Commanding Transjordan & Palestine, p. 3).

17 נספח J במכתב הנציב מס' 5298/29 מצורף לדוח דובי בתיק The National Archives, London AIR 9/19, וכן נספח בדוח דאוביגאן, בתיק ארכיון חיל האוויר הבריטי מס' RAF Archives, Hendon, London, AC71/17/3

יותר, ורק אחר כך מותר לו להטיל פצצה על הקהל, בצירוף ירי ממכונת ירייה כדי לפזר את הקהל. עליו להפסיק את פעילותו אם ראה שהקהל מתפזר, ולהיזהר שלא לעבור על מגבלות הפעילות שעליה קיבלו אישור.

שום פצצה לא תוטל על עיר ללא הוראה מפורשת של הרשות האזרחית, וטייס לא יוכל להיות אחראי לנעשה אם ההוראות שונו בשעה שהיה באוויר בפעילות, ולא הצליח לקבל הוראות אחרות בהודעה אלחוטית או באיתות מהקרקע. לא יותר שימוש בפצצה שמשקלה יותר מ-20 ליברות להפצצת אוכלוסייה.¹⁸

כשדנים בחיל האוויר הבריטי בימי מאורעות תרפ"ט יש להבחין בין הימים שבהם היה החיל ממונה בלעדית על הביטחון, דהיינו הימים שקדמו להגעת תגבורות רגלים ממצרים, שבהם היה מצופה שיגיב על האירועים, ובין הימים ששימש כוח עזר לצבא, כי הפיקוד עבר לידי קציני הצבא.

כמו כן יש לבחון את פעילות החיל בערים, בעיקר בחברון ובצפת, לעומת פעילותו ביישובים הכפריים. מהדברים עולות שלוש שאלות מרכזיות: (א) האם אכן אפשר להטיל על כתפי חיל האוויר את האחריות להרס היישובים בימים הראשונים של המאורעות? (ב) מה הייתה אחריותו של החיל באי-מניעת הרס היישובים בהמשך, ובאובדן חיי רבים מבני היישוב הישן בערים ירושלים, חברון וצפת? (ג) האם הייתה בפעילות החיל עזרה של ממש בשלושת הימים הראשונים, או בימים שלאחר מכן, בשעה שהיה כוח עזר לחילות היבשה?

כאמור, הכוחות שעמדו לרשותו של פלייפר היו מצומצמים, וכללו טייסת מפציצי יום אחת בלבד ולה מטוסים מדגם DH9a, פלוגת שריוניות מדגמי רולס-רויס ויחידה של חיל הספר מעבר הירדן (TJFF). ביום שישי,¹⁹ כאשר פרצו המהומות, נתבקש פלייפר בשעה 10:00 לבוא למשרדו של לוק בירושלים, אלא שהוא בחר מסיבות שאינן ידועות לעשות את הדרך מעמאן לירושלים במכונת ולא במטוס, אף שהיה כבר מנחת בצפונה של העיר ירושלים.

המצב הלך והחמיר, ועל כן ב-13:30 ביקש לוק עזרה ותגבורת מהבסיס בעמאן, אך מפקד החיל עדיין היה בדרכים. 20 דקות לאחר בקשתו של לוק המריאו ארבעה מטוסי טייסת 14 לסיור מעל העיר ירושלים ומעל הדרכים לעיר, ונחתו בקלנדיה (המנחת שמצפון לעיר) ב-15:30, לאחר הסיורים. תגובת המטוסים והקשר הטלפוני המידי למשלוח תגבורות מוכיחים שבפיקוד נכון יותר היה אפשר לספק, גם במגבלת מספר המטוסים, תגובה הולמת יותר על המצב המתפתח, שהרי באותו יום שישי פיזרו המטוסים את הערבים

18 The National Archives, London, AIR2/1097, December 1920 (20 18) ליברות, שהן כ-9 ק"ג).

19 המאורעות פרצו ביום שישי, 23 באוגוסט.

שהתגודדו בשכונת מאה שערים ובשכונת הבוכרים. ואולם מטוסים שאיתרו התקהלויות בדרכים לא הופעלו נגדן, וכך יכלו המתקהלים לחזור ולאיים על היישובים היהודיים שהיו בקרבת העיר, כדוגמת היישוב עטרות, ששכן ליד המנחת של קלנדיה, ונווה יעקב, מצפון לעיר.

אי-מניעת הגעת הערבים לעיר גרמה להפחתת אפקטיביות הפעלת המטוסים בעיר, שכן מטוס אינו יכול לפעול בעיר כמו בשטח פתוח. פלייפר ידע זאת, שהרי כתב שתוכניותיו ליום המוחרת, שבת, 24 באוגוסט, היו למנוע את הגעת הפלחים לעיר.²⁰ למרות זאת לא נעשתה פעילות שכזו, וכבר נכתב בדוח של תת-מרשל דאודינג שהמטוסים הופעלו במהלך כל ימי המאורעות 11 פעם בלבד.²¹ פלייפר אף כתב מפורשות שטייס שהמריא לסיור לעבר שכם קיבל הוראה מפורשת שלא לירות על הקהל. כאשר מביאים בחשבון שגם מספר השוטרים היה מצומצם, לא ייפלא שהמסיתים והפורעים יכלו להגביר את פעילותם, ולפיכך תוצאת האירועים בחברון אינה מפתיעה.

בפירוט האירועים של שבת, בשעה 10:15 כתב פלייפר שאין לו פרטים על ההתקפה על יהודי העיר חברון. למרות זאת כתב שנשלחה יחידת תגבור כדי לפרוק את הפורעים מנשקם, והיחידה הותקפה בדרך. יחידת תגבור זו, שהגיעה לעיר רק ב-14:00, נתבקשה לעזור ליהודי העיר להתפנות לבניין המשטרה, זאת לאחר שרוב היישוב היהודי בעיר כבר נפגע ובתיו נשדדו (בדוח ציין פלייפר שהאירועים בחברון היו חמורים בהרבה ממה שנודע לו מהדיווח הראשוני, וכי ידע על היקף הפוגרום רק למוחרת). פלייפר לא פעל גם נגד 14 חבורות ערבים שנעו בכביש שבין ירושלים לרמלה באותה שבת, ועל האירועים בכביש קיבל דיווח מפקיד הממשל (האחראי לעבודות ציבוריות), שרכבו הותקף בדרך. כל זאת בשעה שבאותו פרק זמן ממש העביר לידי לוק את כל הסמכויות.²²

עם הגעת יחידות הצבא ממצרים ביום ראשון והעברת הפיקוד לידי הצבא היה חיל האוויר נתון לסמכותו של מפקד הצבא בריגדיר דובי. מפקד הצבא שם דגש בהשבת הסדר לערים קודם לטיפול באירועים 'מינוריים' ביישובים. דווקא כאן, במקום שהמגבלות על פעילות המטוסים הייתה פחותה, יכול החיל להפגין יתר תקיפות. מלימוד מהלך האירועים נמצא שחיל האוויר שם דגש על הפעלתם של המטוסים בגבולות ובעבר הירדן מחשש להעתקת

20 דוח פלייפר (לעיל, הערה 13), עמ' 11.

21 מכתב דאודינג לטרנצ'רד מיום 29 בספטמבר 1929, בקובץ התכתבות דאודינג-טרנצ'רד בתיק מס' AIR8/47. The National Archives, London

22 "Government to take charge of situation". דוח פלייפר (לעיל, הערה 13), עמ' 15.

המהומות מהעבר המערבי של הירדן לשטח ירדן, כך שגם הגנתם של היישובים היהודיים הופקרה.

סיכום הדוח של פלייפר יכול להביא את הקוראים לידי תהיות ממשיות. פלייפר כתב: "הניסיון הראה מההתחלה ששום דבר למעט יחידות רגלים היה יכול להגן על היישובים היהודיים".²³ הדברים מנוגדים לטענות החיל לאורך כל השנים בדבר יכולתם להגן על יישובים בודדים, דברים ששום מפקד של החיל לא חזר לטעון אחר כך, בשעה שהחיל נאבק על השארת האחריות בידיו. עוד מודה פלייפר שהסיבה לאי-הפעלת המטוסים הייתה עקב הקושי להבחין בין מוסלמים ליהודים. הדברים היו יכולים להתקבל כהגיוניים אילו אכן היה קשה לזהות קבוצות הפורעים שנעו בכבישים, אך לא כך הדבר.

הטרגדיה של האירועים בעיר צפת מוכיחה יותר מכול את האשמה של הממשל בהסתמכות על יחידות חיל האוויר לשמור על הביטחון. ב-25 באוגוסט פוזרו בצפת, בעזרת כוח החזית מעבר הירדן, המונים שהתגודדו בבית המופתי.²⁴ את הבקשה למשלוח תגבורות הפנה קפטן ג'ון פארדי (John Faraday), מפקד המשטרה בעיר. בימים הראשונים הוא הצליח להרחיק את הפורעים, אבל רק עד בוקר 30 בחודש. דובי טען שלא היו די כוחות להעביר לצפון, וגם חיל האוויר לא פעל אף שכבר הוכן המנחת בצמח כדי לעצור פלישה אפשרית של מסתננים מסוריה ומעבר הירדן. לא רק זה, אלא שב-30 בחודש כבר היו באזור עוד יחידות אוויר שבאו עם הצי המלכותי, אך הן הועברו למנחת בעזה, ולא עסקו בפעילות ביטחונית ממשית.

הצבא דיווח על האירועים שהתרחשו בצפת כבר יום קודם לכן, אך סיור אווירי דיווח על שרפת בתים ועל ביזה רק בבוקר 30 בחודש בשעה 8:00. מרחק הטיסה בין צמח לצפת נגמא בפרק זמן קצר מאוד, ובצפת ניתנה הוראה לירות לתוך קהל הבוזזים, אף שהביזה התרחשה בתוך העיר, והטייס ודאי לא יכול להנמיך עד כדי זיהוי מוחלט של המטרה. מכאן שהנימוקים להימנעות מהפעלת החיל הם לא יותר מתירוצים, ולא היה לה על מה לסמוך.²⁵

מאורעות אוגוסט 1929 (תרפ"ט) זעזעו את היישוב היהודי, אך בספרי ההיסטוריה הודגש פחות הוויכוח המר שהתנהל שנה שלמה בבירת האימפריה. האירועים העלו על פני השטח את התחרות הקשה שהייתה בין קציני הצבא, שנתמכו כמובן במשרד המלחמה,

23 שם, עמ' 33, סעיף 10.

24 שם, על אירועי 25 באוגוסט.

25 שם, עמ' 43.

לבין קציני חיל האוויר ומשרד האווירייה, אשר היו מפוחדים מהאפשרות שהשליטה הביטחונית תילקח מידם, והם יישארו ללא תפקידים ממשיים באימפריה.

שנת 1930 הייתה קשה לא רק בגלל המשבר העולמי, אלא שהחיל לא הצליח עד לאותו פרק זמן לצבור עמדה ולהפגין נוכחות ממשית כזרוע ביטחונית שאי אפשר להתעלם ממנה. מצבו היה בלתי יציב, כי התביעות לפירוקו ולהשבת יחידות האוויר לשליטת הצבא והאדמירלות לא פגו. כתוצאה מכך החרף מאבקו של החיל למנוע מהלך זה. החיל אסף אליו תומכים, כמו קפטן בזיל לידל הארט, שפרסם את תמיכתו בחיל בסדרת כתבות בעיתון דיילי טלגרף.²⁶ מאחר שטרנצ'רד פרש מחיל האוויר בראשית שנת 1930, לא נותר לקציני החיל אלא לפרסם תמיכה גורפת בהחלטות מפקדם, דבר שעורר ויכוח סוער בעיתונות הבריטית במהלך השנה ההיא.

הדי הוויכוח הגיעו עד לפרלמנט הבריטי, והוא תמך לבסוף בהשאת חיל האוויר בפיקוד על הארץ (וכן על פי החלטות ועדת החקירה, ועדת שו) בשל הנימוקים הכלכליים, כפי שהיו ב-1922, בשעה שהחיל קיבל לידיו את הפיקוד בפעם הראשונה. החלטה זו לא מנעה כמובן את הכשל הבא של החיל, בחודשים הראשונים של 1936, אלא שבפרק זמן חדש זה כבר היה מצבו של החיל שונה, וגם המציאות האירופית והאזורית הייתה שונה.

ביבליוגרפיה:

ארכיון מדינת ישראל, חטיבה 2, מזכירות הממשלה, תיק מ-11/55.
ירמיאש רבקה, כנפי האימפריה: כישלון חיל האוויר הבריטי במאבק בטרור ובגרילה ובהגנה על המנדט הארץ-ישראלי, האם הלקח נלמד, כרמל, ירושלים 2017.

פרסומים ממשלתיים, עיתונות וארכיונים בריטים

Daily Telegraph - בימים 23, 24 ו-27 במאי 1930

RAF Archives, Hendon, London, AC71/17/3

HMS, "Report of the Commission on the Palestine Disturbances of August, 1929", Cmd. 3530, London, 1930.

The National Archive, London, AIR2/1097, "Use of Aeroplanes in Connection with Civil riots (in India) and Egypt".

The National Archive, London, AIR5/188

The National Archive, London, AIR5/1243 - דוח פלייפר -

The National Archive, London, AIR8/47

The National Archive, London, AIR9/19

The National Archives, London, CAB5-5, 20th March 1924.